

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ТА МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

УДК 81'374.2 "201": [378.4.016 (477.83-25): 811.161.2'243]

ТЕМАТИЧНІ СЛОВНИКИ В НАВЧАННІ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ірина КОЧАН

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79000, Львів, Україна,
тел. : 032 239 43 55
ел. пошта: kim1950@i.ua*

У статті здійснено огляд тематичних словників, що вийшли протягом 2015–2016 рр. у Львівському університеті, завдяки наполегливій праці Львівських філологів-науковців у співавторстві з і слов'янськими вченими на тлі інших тематичних словників, що з'явилися на початку ХХІ століття у слов'янському світі.

Ключові слова: тематичний словник, укладання словників, організація лексики, українсько-сербський-українсько-словенський, українсько-хорватський тематичний словник, структура, лексичне наповнення.

DOI <http://dx.doi.org/10.30970/uf1.2018.13.1976>

Постановка проблеми. Як відомо, знання іноземної мови асоціюється зі знанням слів, а володіння мовою — з лексичними навичками, які саме й забезпечують функціонування лексики у спілкуванні. Одиницею навчання лексичного матеріалу є *лексична одиниця*, яка може бути словом, сталим словосполученням, готовим реченням. Тому на початкових етапах вивчення мови необхідно запам'ятовувати значний обсяг слів. Цьому сприятимуть посібники, підручники, побудовані за певними темами. Додатковим джерелом поповнення лексики слугують тематичні словники.

Мета статті – здійснити огляд тематичних словників, що вийшли протягом 2015–2016 рр. і окреслити їхній навчальний потенціал для використання в курсі української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. За словником української мови, слово *тематичний* має значення: 1. Який містить перелік тем 2. Присвячений одній темі. (СУМ, Т.10, 1979, С.:66). Тематичні словники бувають присвячені одній темі, багатьом темам. Окрім того вони можуть бути одномовні, перекладні (дво-, три- і багатомовні). Нерідко тематичними іменують словники термінів однієї галузі знань. Наприклад, «Тематичний словник-довідник з психології і педагогіки» Оксани Коваль (Тернопіль, 2013). Автор особливу увагу приділяє засвоєнню знань про психіку

людини, її цінності та потреби, мотиви поведінки, організацію і вдосконалення свого «Я» шляхом освіти, навчання та виховання, охоплюючи проблеми психічних та соціальних властивостей людини, поведінки, міжособистісних стосунків та спілкування, провідної діяльності на різних етапах розвитку особи, формування власного інформаційного простору засобами освіти, самоосвіти, виховання та самовиховання.

Уточнимо, що словникарську працю, у якій зібрано головні термінні одиниці, систематизовано за темами.

Тематичні словники у сучасній лексикографії пов'язані із вибором способу організації мовного матеріалу, представленого для опрацювання у словнику. Тематичний принцип класифікації матеріалу – найбільш зручний і доцільний для комплексного вивчення різних рівнів лексичної системи мови. Основні критерії відбору лексики для таких словників: *сполучуваність*, тобто здатність лексичної одиниці поєднуватися з іншими одиницями у мовленні; *семантична цінність*, тобто відбір лексем, що позначають важливі поняття з різних сфер людської діяльності, у тому числі й тих, що визначені програмою і представлені в конкретному підручнику; *стилістична необмеженість* (перевага не надається жодному із стилів мовлення). Прихильники тематичного принципу укладання словників базують свою аргументацію на тому, що кожна концептуальна схема, яку складено раціонально, значно ближча до реальної дійсності й до організації ментального лексикону, ніж будь-яка алфавітна схема. «Концептуальні схеми, які відрізняються одна від одної залежно від особи-укладача, часу та місця укладання, усе ж, містять важливе тематичне ядро, яке, якщо навіть не є універсальним, усе одно свідчить про спільність інтересів мовних колективів у тематичній лексикографічній традиції»[1, С. 73.]

Можна виділити і кілька варіантів тематичного словника залежно від способу розміщення лексичного матеріалу у тематичних розділах. Найчастіше слова у тематичних розділах і групах розташовані без використання певних принципів чи схем – *асоціативно*, коли попереднє слово ніби “тягне” за собою наступне, таким чином розкриваючи тему чи підтему. Можливе розташування лексичного матеріалу і за *алфавітним* принципом, але воно, по суті, не відповідає вже самій ідеї тематичності словника і трапляється у навчальних тематичних словниках надзвичайно рідко. Ще одним можливим і доволі успішним є варіант розташування словникового матеріалу за частинами мови. вивчення слів за певними темами має набагато більший ефект, ніж вивчення окремих, не пов'язаних між собою слів.

Тематичне розташування слів дає можливість вивчати їх системно, що сприяє кращому запам'ятовуванню. Отже, тематичний словник стає цінним навчальним посібником.

Тематичні словники бувають *одномовні*, спрямовані на краще засвоєння рідної мови її носіями. Прикладом може бути “Систематски речник српскохрватскога језика”, який містить оновлений і доповнений з часу першого видання словника у 1940 р. лексичний матеріал, згрупований у майже 4 тис. тематичних розділів [12] .

Найпоширенішим варіантом тематичного словника у сучасній слов'янській лексикографії є *перекладний* (переважно двомовний) тематичний словник навчального типу, який подає тематично згруповану лексику однієї мови з її одночасним перекладом іншою мовою, напр.. “Тематичен руско-български речник”

(містить близько 25 тисяч лексичних одиниць, згрупувавши як найуживанішу і найважливішу лексику загально- народної мови, так і необхідну кількість професійної лексики). Відомі також тематичні словники польської мови: напр.: Rieger I., Rieger E. *Słownik tematyczny rosyjsko-polski*. Warszawa, 1985. Adamowicz R., Kędziołek A. *Rosyjsko-polski słownik tematyczny*. Warszawa, 1998.

2008 року з'явився «Українсько-польський тематичний словник», який уклали В.Бутевич, В.Карпенко [14]. Він містить 21 тему, серед яких: Людина, Дім. Продукти харчування, Дитячий світ, Одяг, Коштовні камені. Транспорт. Сільське господарство. Село тощо. Словник призначений для перекладачів, журналістів, викладачів та студентів мовних факультетів, для тих хто використовує польську мову в роботі, або просто нею цікавиться. Така праця допоможе краще зорієнтуватися у польській мові, полегшити та активізувати усне мовлення, причому буде цікавою та корисною як фахівцям, так і початківцям. Словник упорядкований за темами. Його загальний обсяг понад 10000 лексичних одиниць

Ще один «Українсько-польський тематичний словник» вийшов 2007 року. Його автори *Pieter Януш, Демська-Кульчицька Оріся*. Словник містить близько 30 тисяч слів та зворотів із найважливіших ділянок людського життя, зокрема лексику, пов'язану з інформатикою, банківською справою, торгівлею, релігією. Чимало місця у Словнику відведено техніці й точним наукам, однак перевагу має загальна лексика. Для студентів, учнів середніх шкіл, слухачів мовних курсів; може бути використаний у системі дистанційного навчання.

Існують також польсько-українські тематичні словники. Серед них: «*Słownik Tematyczny Polsko-Ukraiński*». Автори: Ірина Кононенко, Ірена Митнік та Ельжбета Васяк (Варшава, 2010) [17]. Словник підготували на кафедрі україністики Варшавського університету. Видання є першим польсько-українським словником цього типу. **Він** призначений для широкого кола користувачів - студентів, перекладачів, бізнесменів, фахівців у різних галузях, туристів. Видання може також використовуватися для потреб вивчення польської мови в Україні. Містить **близько 45 тисяч заголовкових одиниць** та їхніх відповідників, що зібрані у 30 тематичних блоках. Видання включає лексику сучасної польської та української мов, зокрема, спеціалізовану й розмовну. Частина матеріалу до цього часу не була предметом лексикографічних опрацювань.

Мовний матеріал **Словника** поділено на іменники, прикметники (дієприкметники) та дієслова, а також словосполучення з цими частинами мови. У ряді випадків у блоки включено займенники, числівники та прислівники. Наприкінці блоків містяться сталі словосполучення, ідіоми та речення, що допоможе у практичному вживанні тематичної лексики.

Для вивчення чеської мови існують «Українсько-чеський тематичний словник», який уклала Катерина Фойнецька (2008) [15]. Він допомагає краще зорієнтуватися у чеській мові, полегшити та активізувати усне мовлення, причому буде цікавим та корисним як фахівцям, так і початківцям. Словник упорядкований за темами, загальним обсягом понад 12000 лексичних одиниць

2016 року вийшов «Українсько-хорватський тематичний словник», який уклала Ірина Маркова [9]. Цей словник – зі серії двомовних тематичних словників, започаткованої видавництвом 2003 року, призначений для перекладачів, журналістів,

викладачів та студентів мовних факультетів, для тих хто використовує англійську мову в роботі, або просто нею цікавиться. Допоможе краще зорієнтуватися у хорватській мові, полегшити та активізувати усне мовлення, причому буде цікавим та корисним як фахівцям, так і початківцям. Словник упорядкований за темами, загальним обсягом понад 15000 лексичних одиниць.

Серед українсько-болгарських тематичних словників заслуговують на увагу ціла низка таких видань, починаючи від 1961 року. Як зазначає О.Костюшко [8], проект такого словника був розроблений на кафедрі слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка, Словник, відображаючи нові процеси в усіх сферах суспільного життя, мав на меті заповнити прогалину в українсько-болгарській лексикографії, оскільки наявні видання не задовольняли потреб користувачів української і болгарської мов. Але, на жаль, до нині ще не був втілений у життя. Однак такого типу тематичний українсько-болгарський словник побачив світ 2008 року. Його уклали "В. Таранюк, В. Карпенко. [13]. А 2016 року у Софійському університеті О.Сорока та О.Лазор презентували короткий тематичний словник болгарської, польської, чеської та української мов.

Як бачимо, тематичні словники різняться обсягом лексичного матеріалу, взятого для тематичної класифікації: вони можуть містити лише лексичний мінімум, необхідний для загального "ознайомлення" з мовою (обсягом приблизно 2 тис. лексичних одиниць), а можуть бути і набагато більшими (20–30 тис. одиниць), що є цілком достатнім для ґрунтовного вивчення мови. Але переважна більшість тематичних словників налічує в середньому 9–12 тис. лексичних одиниць, відібраних із основного словникового складу сучасної мови, що дає можливість досить глибоко засвоїти мову в рамках вимог певних навчальних програм.

На сьогодні актуальною є проблема створення українсько-слов'янських тематичних словників, які можна використовувати одночасно і як звичайні перекладні словники, і як навчальні посібники чи додатки до навчальних програм, що сприятиме поліпшенню стану українсько-слов'янської лексикографії загалом та подальшому активному розвитку тематичних словників.

Упродовж 2015-2016 років на філологічному факультеті Львівського національного університету з'явилася низка таких тематичних словників; українсько-сербський, українсько-словенський та українсько-хорватський, які уклали авторські колективи на чолі з проф. Людмилою Васильєвою. Незмінним співавтором трьох видань був доцент кафедри українського прикладного мовознавства - Богдан Сокіл. Словенську частину словника допомогли сформувати Яна Вольдмаєр Лубей та її чоловік Прімож Лубей. А до хорватської долучилася Ольга Ткачук.

Усі лексикографічні праці мають однакову побудову: за тематичним принципом (охоплено понад 30 основних тем з усіх сфер нашого життя), слова в межах тематичних груп розташовано в алфавітному порядку. Кожен словник умістив близько 10 000 слів та словосполук, однак перевагу надано загальноповсякденній лексиці. Тематичний принцип класифікації матеріалу – найбільш зручний і доцільний для комплексного вивчення різних рівнів лексичної системи даної мови. Саме тому сучасна слов'янська лексикографія повинна розвивати цей напрям ідеографічної лексикографії, доповнюючи його новими підходами та варіантами.

Матеріал згруповано у дві колонки: української як вихідної та слов'янської. Словник розрахований на студентів вищих навчальних закладів, слухачів мовних

курсів. Його можна також застосувати і для самостійного вивчення лексики, оскільки він містить лексичний матеріал з побутової сфери, галузей освіти, науки, мистецтва. Усі теми подано у змістовому покажчику.

Так тема «Наука» має родо-видове підпорядкування. Спочатку перелічені основні наукові напрями: математика, географія біологія, фізика, хімія, мовознавство, літературознавство тощо. Кожен із яких має свої підрозділи. Зокрема у розділі «Біологія» виділено ботаніку та зоологію. А їх поділена на рослинний і тваринний світ. До першого увійшли *квіти, трави, дерева, ліс, гриби, лісові ягоди*, до другого – *свійські та дикі тварини, птахи, комахи, черви, земноводні, риби, ракоподібні*. Це потрібний лексичний мінімум для тих, хто опановує іноземну мову.

Окремі теми мають не лише словесний матеріал, а й набір загальноживаних словосполук та висловів. Так у розділі «Видавнича справа» запропоновано вислови: *видавати книжку, віддавати до видавництва, дискутувати про книжку, розкритикувати книжку, набирати на комп'ютері, передруковувати текст, редагувати рукопис, рецензувати книжку, зробити обкладинку, авторське право* тощо.

Відмінність кожного видання полягає також у наявності/відсутності наголосів у тій чи іншій частині словника (скажімо, у сербському варіанті вони взагалі відсутні). Однак окремі тематичні групи - мають доповнення в українсько-сербському словнику. Напр., назви державних та інших свят в українсько-хорватському словнику доповнені *Днем перемоги та громадянської подяки, День хорватських захисників вітчизни*, а в українсько-сербському – та словенському – *Днем примирення у Першій світовій війні*. Також назви інших релігійних свят мають відмінності *Святого Сави, Святого Віта (УСТС), Святого Степана, Три королі, Святого тіла (УХТС)* тощо.

Зважаючи на певні особливості творення слів у кожній слов'янській мові, для деяких назв професій, спортсменів, представників та діячів політичних чи інших течій, напрямів напр., у словенській частині словника подано їхні відповідники для осіб жіночої статі:

залізничник	–	zeleznicar, zeleznicarka
пасажир	–	potnik, potnica
колядник	–	kolednik, kolednica

Слова, розміщені у цих виданнях, дають змогу швидко поповнити словниковий запас загальноживаною лексикою української та однієї зі слов'янської мов. Практичне оволодіння мовою, пов'язане із засвоєнням великої кількості слів та їх значень, Пропоновані тематичні словники містять базові слова української мови. У них охоплено лексику різноманітної тематики, що відповідає програмі адаптації студента у певному соціумі.

Принагідно зазначимо, що сьогодні в Україні немає жодного двомовного українсько-сербського, а також українсько-словенського словника, то ж автори повинні були керувались передусім вимогами до укладання коротких двомовних словників інших мов. До роботи було залучено весь можливий арсенал тлумачних словників української, сербської, словенської мов та комп'ютерний варіант «Словники України» Інституту мовно-інформаційних досліджень. На сьогодні це перша спроба двомовного українсько-сербського та українсько-словенського

лексикографічних видань, які будуть, автори впевнені, корисним для усіх зацікавлених цими мовами осіб.

Тематичні словники, ефективно допомагають студентам оволодіти основною лексикою орієнтованих тем, окреслених програмою дисципліни.

Поява українсько-слов'янських тематичних словників пояснюється передовсім незадовільним станом українсько-слов'янської лексикографії, яка розвивається вкрай повільно і представлена у деяких випадках одиничними виданнями. Тому на сьогодні актуальною є проблема створення українсько-слов'янських тематичних словників на основі різних слов'янських мов, які б відіграли б значну роль у навчальному процесі як перший крок до розмовника. Це, сподіваємось, сприятиме поліпшенню стану українсько-слов'янської лексикографії загалом та подальшому активному розвитку тематичних словників.

У розробці структури словника автори керувалися потребами українських та хорватських (сербських, словенських) користувачів, щоб лексикографічні праці були придатними для перекладу текстів з використанням комп'ютера. Електронна версія дасть змогу знайти потрібне слово у відповідному лексичному оточенні. Вивчення слів за певними темами має набагато більший ефект, ніж вивчення окремих, не пов'язаних між собою слів

Висновки. Тематичний словник – це навчальна книга, розрахована на збагачення, уточнення й активізацію лексики того, хто вивчає іноземну мову

Список використаної літератури

1. Васильєва Л. Методичний статус навчальних словників у викладанні слов'янських мов як іноземних // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2015. – Випуск 11. – С. 71–79
2. Васильєва Л. Сучасна українсько-хорватська лексикографія // Мовознавство – 2011 – № 6. – С.46–54
3. Васильєва Л., Сокіл Б. Українсько-сербський тематичний словник: Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2015. – 350 с.
4. Васильєва Л., Лубей Я., Лубей П., Сокіл Б. Українсько-словенський тематичний словник.-Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2016. – 360 с.
5. Васильєва Л., Сокіл Б., Ткачук О. Українсько-хорватський тематичний словник.-Львів:ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. – 354 с.
6. Йовакович В., Атанацкович Л. Систематски речник српскохрватскога језика. Београд, 1980.
7. Бабов К., Въргулев А. Тематичен руско-български речник. София, 1961
8. Костюшко О. Тематичні словники у сучасній слов'янській лексикографії / О. Костюшко // Проблеми слов'янознавства. – 2003. – Вип. 53. – С. 271–280.
9. Маркова І. Українсько-хорватський тематичний словник – Видавець В. Карпенко, 2016. – 300 с.
10. Рігер Я, Демська-Кульчицька О. Українсько-польський тематичний словник.-Львів: Українського католицького університету. 2007.-704 с.
11. Рудь С. В. Українсько-російсько-англійський тематичний словник Харків, «Весна», 2011. – 512 с.

12. *Стеблина-Рудякова Л.М.* Тематичний словник сербської мови О. Бодяньського // *Мовознавство*, 2010, Вип. 11. С.172-178.
13. Українсько-болгарський тематичний словник / уклад. В. Таранюк, В. Карпенко. - К. : Видавець Вадим Карпенко, 2008. - 272 с.
14. Українсько-польський тематичний словник/ укл. В. Бутевич, В.Карпенко. – Київ : видавець В. Карпенко, 2008. - 216 с.
15. Українсько-чеський тематичний словник / уклад. К. Фойнецька, О. Карпенко. - Київ : Видавець Вадим Карпенко, 2008. – 264 с.
16. *Adamowicz R., Kędziorek A.* Rosyjsko-polski słownik tematyczny. Warszawa, 1998.
17. *Kononenko I., Mytnik I, Wasiak.E.* Słownik tematyczny polsko-ukraiński 2010, Wydawn. Nauk. PWN -552 s/
18. *Rieger I., Rieger E.* Słownik tematyczny rosyjsko-polski. Warszawa, 1985.
19. “Систематски речник српскохрватскога језика”,1940

References

1. *Vasylieva L.* Metodichniy status navchalnykh slovnykiv u vykladanni slovianskykh mov yak inozemnykh // *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi.* – 2015. – Vypusk 11. – S. 71–79
2. *Vasylieva L.* Suchasna ukrainsko-khorvatska leksykohrafiia // *Movoznavstvo* – 2011 – № 6. – S.46–54
3. *Vasylieva L., Sokil B.* Ukrainsko-serbskyi tematychnyi slovnyk:Lviv:LNU im. I.Franka, 2015. – 350 s.
4. *Vasylieva L., Lubei Ya., Lubei P., Sokil B.* Ukrainsko-slovenskyi tematychnyi slovnyk.-Lviv: LNU im. I.Franka, 2016. – 360 s.
5. *Vasylieva L., Sokil B., Tkachuk O.* Ukrainsko-khorvatskyi tematychnyi slovnyk.-Lviv:LNU im.. Ivana Franka, 2016. – 354 s.
6. *Yovakovich V., Atanatskovich L.* Systematsky rechnyk srpskokhrvatskoha jazyka. Beograd, 1980.
7. *Babov K., Vьrhulev A.* Tematyuchen rusko-bьlharsky rechnyk. Sofyia, 1961
8. *Kostiushko O.* Tematychni slovnyky u suchasni slovianskii leksykohrafiі / O. Kostiushko // *Problemy slovianoznavstva.* – 2003. – Vyp. 53. – S. 271–280.
9. *Markova I.* Ukrainsko-khorvatskyi tematychnyi slovnyk – Vydavets V. Karpenko, 2016. – 300 s.
10. *Riher Ya, Demska-Kulchytska O.* Ukrainsko-polskyi tematychnyi slovnyk.-Lviv: Ukrainskoho katolytskoho universytetu. 2007.-704 s.
11. *Rud S.V.* Ukrainsko-rosiisko-anhliiskyi tematychnyi slovnyk Kharkiv,«Vesna», 2011-512 s.
12. *Steblyna-Rudiakova L.M.* Tematychnyi slovnyk serbskoi movy O. Bodianskoho // *Movoznavstvo*, 2010, Vyp. 11. S.172-178.
13. Українсько-болгарський тематичний словник / уклад. В. Таранюк, В. Карпенко. - К. : Vydavets Vadym Karpenko, 2008. - 272 s.
14. Українсько-польський тематичний словник/ укл. В. Бутевич, В.Карпенко. – Kyiv : vydavets V. Karpenko, 2008. - 216 s.

15. Ukrainsko-cheskyi tematychnyi slovnyk / uklad. K. Foinetska, O. Karpenko. - Kyiv : Vydavets Vadym Karpenko, 2008. – 264 s.
16. Adamowicz R., Kędziorek A. Rosyjsko-polski słownik tematyczny. Warszawa, 1998.
17. Kononenko I., Mytnik I, Wasiak.E. Słownik tematyczny polsko-ukraiński 2010, Wydawn. Nauk. PWN -552 s/
18. Rieger I., Rieger E. Słownik tematyczny rosyjsko-polski. Warszawa, 1985.
19. “Systematsky rechnyk srpskokhrvatskoha jezyka”,1940/

Стаття надійшла до редакції 15.08.2017

доопрацьована 25.08.2017

прийнята до друку 12.09.2017

THEMATIC DICTIONARIES IN THE FOREIGN LANGUAGE STUDY

Iryna Kochan

*Ivan Franko Lviv National University
Department of Ukrainian Applied Linguistics
Universytetska Str.,1, room 233, 79001, Lviv, Ukraine,
phone: 032 239 43 55
e-mail: kim1950@i.ua*

The article contains a review of thematic dictionaries published during 2015–2016 in Lviv National University due to the good work of Lviv philological scientists and Slavic scientists, as coauthors, in comparison with other thematic dictionaries published on the beginning of the 21 century in the Slavic world.

The article reviews the thematic dictionaries published during 2015–2016 at L'viv University, thanks to the persistent work of L'viv scholars philologists in co-authorship with Slavic scholars on the basis of other thematic dictionaries that appeared at the beginning of the XXI century in the Slavic world.

The most common variant of the thematic dictionary in contemporary Slavic lexicography is the translated (mostly bilingual) thematic vocabulary of the educational type, which presents the thematically grouped vocabulary of one language with its simultaneous translation into another language

During 2015-2016 a number of such thematic dictionaries appeared at the Faculty of Philology of the L'viv National University; Ukrainian-Serbian, Ukrainian-Slovenian and Ukrainian-Croatian, compiled under the authorship led by prof. Lyudmila Vasilieva.

All lexicographic works have the same structure: according to the thematic principle (over 30 main themes cover all spheres of our life), words within thematic groups are arranged in alphabetical order. Each dictionary contained about 10,000 words and phrases, but the preference was given to a common vocabulary. The words registered in these editions allow to quickly replenish the vocabulary of the commonly used vocabulary of the Ukrainian and one of the Slavic languages.

Key words: thematic dictionary, dictionary making, vocabulary organization, Ukrainian-Serbian, Ukrainian-Slovenian, Ukrainian-Croatian thematic dictionary, their structure and scope.